

Jan Stanisław Konic

Wprowadzenie sądownictwa polskiego na Śląsku Cieszyńskim : (kartka z dziejów naszego odrodzonego sądownictwa)

Palestra 5/2(38), 57-63

1961

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JAN STANISŁAW KONIC

Wprowadzenie sądownictwa polskiego na Śląsku Cieszyńskim

(Kartka z dziejów naszego odrodzonego sądownictwa)

W sierpniu minionego roku upłynęło czterdzieści lat od formalnego przyłączenia Śląska Cieszyńskiego do Rzeczypospolitej. Ale sądownictwo polskie powstało tam znacznie wcześniej, zaraz po rozpadnięciu się Austrii, jesienią 1918 r. Również i zorganizowanie niespełna w rok później pierwszej polskiej izby adwokackiej w Cieszynie nastąpiło na rok przed ustaleniem wyniku plebiscytu na tymże terenie.

Byłe Księstwo Cieszyńskie nie wchodziło w skład tzw. Galicji. Językiem urzędowym zarówno w administracji, jak i w sądownictwie miejscowym był język niemiecki, a obszar sądowy cieszyński podlegał Wyższemu Sądowi Krajowemu w Brnie morawskim. Toteż Polacy na tym obszarze nie zajmowali na ogół stanowisk sędziowskich, a w adwokaturze stanowili znikomą mniejszość. Okoliczność ta nie pozwoliła miejscowej palestrze polskiej na odegranie w dziele budowy sądownictwa miejscowego tej roli historycznej, jaka przypadła jej w b. Królestwie Polskim w 1917 r. i w latach następnych, gdzie sądownictwo rodzime powstało i mogło powstać tylko dzięki adwokaturze. Natomiast lud cieszyński był polski i dał tego dowody w okresie plebiscytu.

Było więc rzeczą zrozumiałą, że na omawianym obszarze, zaludnionym przez Polaków przede wszystkim po wsiach, powstała omal nazajutrz po upadku Austrii polska Rada Narodowa, która objęła władzę nad tym krajem. Na czele tej Rady stanęli: adwokat dr Jan Michejda, ks. Józef Londzin i Tadeusz Reger. Wielkie wiece ludności miejscowej odbyte w Cieszynie wypowiedziały się za przyłączeniem Cieszyńskiego do Polski, a działo się to w czasie, gdy znakomita część kraju naszego pozostawała jeszcze pod okupacją niemiecką. Już w dniu 30 października 1918 r. Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego wydała odezwę do ludności, w której oznajmiła, że opierając się na zasadach przy-

denta W. Wilsona, „uznanych przez wszystkie narody i państwa i na jednomyślną wolę i zgodę ludności Śląska”, deklaruje przynależność państwową Księstwa „do wolnej, niepodległej i zjednoczonej Polski”, oraz obwieściła w tejże odezwie o objęciu władzy państwowej.¹ Wobec trwania jeszcze okupacji niemieckiej przynależność państwowa do Polski mogła na razie oznaczać jedynie przynależność do uwolnionej Małopolski, w której powstał również tymczasowy organ władzy w postaci Polskiego Komitetu Likwidacyjnego w Krakowie. Deklaracja Rady Narodowej cieszyńskiej nie została uznana na terenie międzynarodowym, po czym postanowiono rozstrzygnąć sprawę w drodze plebiscytu. Mimo to Rada Narodowa sprawowała swą władzę nad tym obszarem przez 15 miesięcy do chwili objęcia jej przejściowo (na czas plebiscytu) przez Komisję Międzynarodową, powołaną przez Radę Najwyższą zwyciężących państw sprzymierzonych i stowarzyszonych.

Celem uniknięcia chaosu, jaki łatwo mógł powstać po odpadnięciu Cieszyńskiego od dawnej Austrii, jednym z pierwszych aktów Rady Narodowej było uregulowanie stosunków prawnych „względem mieszkańców i dotychczasowych władz”. Jeśli chodzi o sądownictwo, to Rada Narodowa postanowiła, że organizacja jego „pozostaje tymczasem nie zmieniona”². Mimo to niektóre zmiany stały się nieodzowne przede wszystkim dlatego, że dotychczasowy sąd drugiej instancji dla obszaru cieszyńskiego, mianowicie Wyższy Sąd Krajowy w Brnie morawskim, znalazł się poza zasięgiem władzy Rady Narodowej. Należało go zastąpić innym, najbliższym sądem, a takim na obszarze Polski był ówczesny Wyższy Sąd Krajowy (później Apelacyjny) w Krakowie. W tym czasie Górny Śląsk z Katowicami pozostawał jeszcze pod panowaniem niemieckim, wobec czego sąd katowicki nie mógł się stać sądem drugiej instancji dla Cieszyńskiego. Druga niezbędna zmiana dotyczyła rozstrzygnięcia pytania, w którym imieniu mają być wydawane wyroki sądowe. Oba te zagadnienia zostały rozstrzygnięte przez Polski Komitet Likwidacyjny w Krakowie w porozumieniu z Radą Narodową dla Śląska Cieszyńskiego.

Jeśli chodzi o zastąpienie sądu drugiej instancji w Brnie morawskim, to upoważniono Wyższy Sąd Krajowy w Krakowie i jego prezydium do objęcia zwierzchnictwa nad Sądem Obwodowym (następnie Okręgowym) w Cieszynie i nad sądami powiatowymi na jego obszarze. Jednakże ani Sąd Okręgowy w Cieszynie, ani też sądy powiatowe nie obejmowały

¹ Uchwała z 30 października 1918 r. (Dz. Urz. Rady Narodowej Ks. Cieszyńskiego z 1919 r. Nr 1, poz. 1).

² Dz. Urz. R. N. Ks. Cieszyńskiego z 1919 r. Nr 1, poz. 4, pkt 2.

mowały wówczas w całości tych obszarów, jakie należały do nich za czasów austriackich. Okręg cieszyński nie obejmował już powiatów sądowych frydeckiego i polsko-ostrawskiego, a sądy powiatowe w Boguminiu i Frysztacie nie obejmowały niektórych gmin pozostających pod zarządem czechosłowackim. W tymże akcie³ utrzymano zarazem nadal w mocy ustawodawstwo austriackie, wyroki zaś sądowe postanowiono wydawać „w imieniu prawa”, co nie przesądzało o przyszłym ustroju państwa oraz przynależności terytorialnej Cieszyńskiego. Postanowienie w tej części różniło się od nieco późniejszego przepisu dla b. zaboru austriackiego, zawartego w dekrete z dnia 8 lutego 1919 r. w przedmiocie zmian w urządzeniach wymiaru sprawiedliwości (D. P. Nr 15, poz. 200), który to dekret w Małopolsce nakazywał wyrokować „W imieniu Republiki Polskiej”.

Jak widać z powyższego, wymienione postanowienie pominęło istotne zagadnienie, mianowicie sprawę języka polskiego w sądownictwie. Nie było to oczywiście następstwem zwykłego przeoczenia. Podobnie jak na początku naszego sądownictwa w b. dzielnicy pruskiej, tak samo w tym okresie również na ziemi cieszyńskiej nie dało się w pełni zastąpić języka niemieckiego językiem polskim, a to z braku dostatecznej liczby sędziów i adwokatów polskich. Między innymi wpisów do rejestru handlowego dokonywano nadal w języku niemieckim.

Zmiany w sądownictwie, o jakich była mowa wyżej, okazały się jednak niewłaściwe, a to ze względu na nadzór Komisji Międzynarodowej nad tym obszarem. Sąd krakowski pozostał wprawdzie nadal drugą instancją dla spraw z okręgu cieszyńskiego, ale nie zachował pierwotnej swej władzy administracyjnej i nadzorczej nad okręgiem cieszyńskim. Uchwałą Rady Narodowej z 5 maja 1919 r.⁴ wyposażono pierwszego polskiego prezesa sądu okręgowego w Cieszynie, dra Feliksa Bocheńskiego, w takie same uprawnienia, jakie dekret z 8 lutego 1919 r.⁵ w art. 8 przyznał prezesom sądów apelacyjnych w Małopolsce. Rada Narodowa cieszyńska rozszerzyła tak dalece uprawnienia prezesa Sądu Okręgowego w Cieszynie, że nadała mu nawet prawo mianowania sędziów na wakujące stanowiska,⁶ a więc w tym zakresie nadała mu prawa ministra sprawiedliwości, a nawet ówczesnego Naczelnika Państwa. Niezwykle te czasy przejściowe spowodowały

³ Orzeczenie Prezydium Wyższego Sądu Krajowego w Krakowie z 8 grudnia 1918 r. (Dz. Urz. R. N. Ks. Cieszyńskiego z 1919 r. Nr 1, str. 12).

⁴ Dz. Urz. R. N. Ks. Cieszyńskiego z 1919 r. Nr 7, poz. 90.

⁵ Dz. Urz. Nr 15, poz. 200 oraz zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 25 lutego 1919 r. Nr 4039/09.

⁶ Rozp. Rady Narodowej z 14 maja 1919 r. (Dz. Urz. R. N. Ks. Cieszyńskiego z 1919 r. Nr 8, poz. 99).

wały, że prezes sądu pierwszej instancji uzyskał wyjątkowe uprawnienia, a tłumaczyły się one istnieniem nadzoru Komisji Międzysojuszniczej nad władzami miejscowymi z jednoczesnym wyłączeniem nadzoru ze strony władz polskich i czechosłowackich. Uprawnienia te były wykorzystywane przez prezesa Sądu Okręgowego w Cieszynie w porozumieniu z Komisją Międzysojuszniczą w Cieszynie. W ten sposób doszło do nominacji pierwszych sześciu aplikantów sądowych na stanowiska sędziów zapasowych dla sądów powiatowych.⁷

Brak sędziów — Polaków na miejscu zmuszał do szukania kandydatów na sędziów w Małopolsce, rządzącej się tym samym prawem austriackim co i Księstwo. Toteż z tych sześciu mianowanych sędziów większość pochodziła z Małopolski (Rzeszów i Jasło). O konieczności ratowania sytuacji przez przenoszenie — w razie potrzeby — sędziów z Małopolski na Śląsk Cieszyński zdawało sobie wówczas doskonale sprawę także Ministerstwo Sprawiedliwości w Warszawie i nasz Sejm Ustawodawczy. W sprawozdaniu Komisji Prawniczej Sejmu z 20 października 1919 r. w sprawie rządowego projektu ustawy o postępowaniu uproszczonym o zbrodnie i występki w b. zaborze austriackim⁸ wyraźnie podniesiono wówczas, że zachodzi konieczność uproszczenia postępowania celem zaoszczędzenia sił sędziowskich w Małopolsce, którymi należy zasilać już nie tylko b. dzielnicę pruską, ale i Śląsk Cieszyński⁹. Na konieczność dopływu sędziów z Małopolski w związku z przyłączeniem Śląska Cieszyńskiego wskazywał również sędzia poseł Matakiewicz w toku dyskusji budżetowej. Narzekał on na niedostateczną obsadę Izby Małopolskiej w Sądzie Najwyższym, mającej wówczas tylko 9 sędziów, podczas gdy Trybunał Wiedeński miał 23 sędziów dla samej Małopolski bez Śląska Cieszyńskiego¹⁰. Tym też tłumaczy się czasowe zawieszenie w Małopolsce nieprzenoszalności sędziów przewidziane w art. 4 dekretu z 8 lutego 1919 r. (Dz. Pr. Nr 15, poz. 200).

Te szerokie uprawnienia prezesa Sądu Okręgowego w Cieszynie, o jakich była mowa wyżej, trwały bez przerwy 8 miesięcy. W związku jednak ze zbliżającym się plebiscytem cieszyńskim władzę nad wszyst-

⁷ Dz. Urz. R. N. Ks. Cieszyńskiego z 1919 r. Nr 8, poz. 102.

⁸ Ustawę z 21 października 1919 r. (Dz. Pr. Nr 87, poz. 473) wprowadzono następnie na Śląsku Cieszyńskim w drodze rozp. Rady Narodowej z 13 stycznia 1920 r. (Dz. Urz. R. N. Ks. Cieszyńskiego z 1920 r. Nr 1, poz. 4).

⁹ Druk Sejmu Ustawodawczego Nr 107 z 1919 r.

¹⁰ Sprawozdanie stenogr. 142 posiedzenia Sejmu z 29 kwietnia 1920 r.

kimi organami kraju objęła w dniu 3 sierpnia 1920 r. Komisja Międzynarodowa, powołana przez Radę Najwyższą Państw Sprzymierzonych i Stowarzyszonych. Komisja ta składała się z przedstawicieli Anglii (E. C. Wilton), Francji (H. de Manneville), Włoch (margr. Borsavelli) i Japonii (dr Yamada). Prefektem części wschodniej Śląska Cieszyńskiego został Polak (Zygmunt Żurakowski), a zachodniej części — Czech (Michalik); każdy z nich miał uprawnienia dawnego austriackiego prezydenta kraju.

Jedno z pierwszych zarządzeń Komisji Międzynarodowej dotyczyło Sądu Okręgowego w Cieszynie. Sąd ten przejściowo przestał być sądem polskim; został zamieniony na mieszany sąd polsko-czechosłowacki. Komisja Międzynarodowa ustanowiła w nim — obok dotychczasowego polskiego prezesa — drugiego dodatkowego prezesa czechosłowackiego, a obok prokuratora polskiego — drugiego prokuratora czechosłowackiego. Obaj prezesi i prokuratorzy korzystali z równych praw i mieli wszystko rozstrzygać wspólnie, a w braku ich zgody decyzja należała do Komisji Międzynarodowej. O ile dotychczas prezes Sądu Okręgowego w Cieszynie miał uprawnienia szersze od tych, jakie normalnie przysługują ogółowi prezesów sądów pierwszej instancji, o tyle obecne uprawnienia jego zostały ograniczone w sposób wyjątkowy, aczkolwiek na czas tylko przejściowy. Ten polsko-czechosłowacki charakter sądu stał się całkowity, gdy Komisja Międzynarodowa uzupełniła jednocześnie dotychczasowy jego skład przez dodanie mu sędziów czechosłowackich. Do każdego składu orzekającego wchodzić musieli częściowo sędziowie polscy, a częściowo czechosłowaccy, przy czym w składzie trzech sędziów zasiadali na przemian bądź dwaj Czesi i jeden Polak, bądź też dwaj Polacy i jeden Czech. Natomiast druga instancja nie miała charakteru mieszanego pod względem narodowościowym. Dla wschodniej części kraju utrzymano Sąd Apelacyjny w Krakowie, a dla zachodniej w Brnie morawskim¹¹. Ten przejściowy, plebiscytowy okres wprowadził więc zupełnie wyjątkowy ustrój sądu cieszyńskiego, ustrój nie mający przesądzać o przynależności państwowej tego obszaru.

Po przeprowadzeniu plebiscytu, Komisja Międzynarodowa w Cieszynie w protokole z dnia 10 sierpnia 1920 r. ustaliła granicę między Polską a Czechosłowacją zgodnie z postanowieniem Konferencji Ambasadorów w Paryżu z 28 lipca 1920 r. i złożyła swą władzę, przekazując ją na części przyłączonej do Polski Komisarzowi naszego Rządu,

¹¹ Rozp. Komisji Międzynarodowej z 12 lutego 1920 r. (Dz. Urz. tej Komisji Nr 1 z 1920 r., poz. 8).

Zygmuntowi Żurakowskiemu. Od tego momentu rozporządzenia dla polskiej części Śląska Cieszyńskiego pochodziły od wymienionego Komisarza. W dniu 25 listopada 1920 r. Naczelnik Państwa zamianował prezesa sądu okręgowego dra Bocheńskiego zastępcą Komisarza, a Rada Ministrów powołała pięciu członków Komisji Tymczasowej. Komisja ta objęła urzędowanie 15 grudnia 1920 r., powierzając sprawy związane z ustawodawstwem Komisarzowi i jego zastępcy.

Sądownictwo cieszyńskie kontynuowało od tej chwili wykonywanie swych czynności już bez udziału sędziów czechosłowackich, przy czym sytuacja na tym obszarze pozwoliła całkowicie na normalny wymiar sprawiedliwości również w zakresie spraw karnych. W odróżnieniu od wschodniej Małopolski oraz b. dzielnicy pruskiej, a następnie również obszaru Górnego Śląska, nie zachodziła potrzeba zawieszania działalności nawet sądów przysięgłych. Sądy te działały tu ze znakomitą przewagą przedstawicieli wsi nad przedstawicielami miast. Na ogólną liczbę 36 przysięgłych (dla drugiej kadencji w 1921 r.) na liście przysięgłych figurowało 24 chłopów-rolników. Natomiast nie znajdujemy na niej ani jednego kupca, ani też przedstawiciela inteligencji pracującej. Obok przedstawicieli ludności rolniczej figurowało na liście m.i. 3 chałupników, 2 rzemieślników, 2 robotników, a ponadto 1 właściciel nieruchomości miejskiej i 1 przemysłowiec.¹² Daje to obraz ówczesnego składu klasowego ławy przysięgłych. Skład jej miał zapewnić udział w wymiarze sprawiedliwości ludowi polskiemu na Śląsku Cieszyńskim, który zdecydował o przynależności tego obszaru do Rzeczypospolitej.

Adwokatura okręgu cieszyńskiego, w nieznacznej tylko części polska, zorganizowała się w nowych warunkach o parę miesięcy później od sądownictwa. Jednakże również i ona nie czekała na wyniki plebiscytu i wyprzedziła go o cały rok. Przepisy austriackie dotyczące adwokatury utrzymano nadal w mocy, tak samo jak i ogół dotychczasowych przepisów austriackich o ustroju sądownictwa. Opierając się więc na dotychczasowej dawnej ustawie z 6 lipca 1863 r., Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego, rozporządzeniem z 26 sierpnia 1919 r.¹³ ustanowiła Izbę Adwokacką w Cieszynie, zaliczając do niej w zasadzie wszystkich adwokatów i kandydatów adwokackich z okręgu sądowego cieszyńskiego. Wyjątek od tej zasady dotyczył osób, które po 30 października 1918 r., tj. po objęciu władzy przez Radę Narodową, uzyskały wpis na listę na skutek wniosków złożonych Radzie Adwokackiej.

¹² Dz. Urz. Tymcz. Kom. Śląska Cieszyńskiego z 1921 r. Nr 25, poz. 530.

¹³ Dz. Urz. R. N. Ks. Cieszyńskiego z 1919 r. Nr 14, poz. 161.

w Opawie. Unieważnienie tych wpisów na listę nie pozbawiało jednak prawa do złożenia ponownego wniosku o wpis do Rady Adwokackiej w Cieszynie. Więcej nawet, rozporządzenie upoważniało tę Radę do dokonania wpisu z mocą wsteczną. Nowa Izba Adwokacka rozpoczęła czynności 30 września 1919 r. Pierwszym jej prezesem został adwokat cieszyński dr Rudolf Bukowski, który zarazem przewodniczył wydziałowi dyscyplinarnemu.¹⁴

Jedyna zmiana, jaką wkrótce wprowadzono na razie do przepisów austriackich o adwokaturze, dotyczyła taryfy adwokackiej. Nowe rozporządzenie w tym przedmiocie wydała Rada Narodowa 13 stycznia 1920 r.¹⁵ Rozporządzenie to, oparte na ustawie austriackiej z 26 marca 1890 r.¹⁶, normowało wynagrodzenie adwokatów za czynności w postępowaniu sądowym, które z powodu swej prostoty i powtarzania się umożliwiały ustalenie przeciętnej oceny. W braku odmiennej umowy adwokat mógł się domagać wynagrodzenia wyższego, jeżeli usprawiedliwiały to okoliczności wyjątkowe lub szczególne zlecenia strony. Taryfa przewidywała różne stawki dla różnych miast, stanowiących m.i. siedzibę sądu okręgowego; była poza tym bardzo drobiazgowa, co charakteryzowało także przepisy austriackie z 31 sierpnia 1917 r.¹⁷, które zresztą zostały potem uchylone. Natomiast funkcje izby notarialnej objął sąd okręgowy.

Omawiając w tym krótkim szkicu sprawę utworzenia organów palestry cieszyńskiej, nie można nie przypomnieć tu postaci wybitnego jej członka, adwokata dra Michejdy, wiernego syna ludu cieszyńskiego, zasłużonego dla sprawy polskiej działacza miejscowego i czołowego przedstawiciela Rady Narodowej b. Księstwa Cieszyńskiego.

¹⁴ Dz. Urz. R. N. Ks. Cieszyńskiego z 1919 r. Nr 16, poz. 188.

¹⁵ Dz. Urz. R. N. Ks. Cieszyńskiego z 1920 r. Nr 1, poz. 8.

¹⁶ Dz. u. p. austr. Nr 58.

¹⁷ Dz. u. p. austr. Nr 371.